

Dydd Gŵyl Dewi hapus!

Croeso i 2020 a hoffwn ddymuno Dydd Gŵyl Dewi Hapus i holl ddarllenwyr Llais Y Derwent. Mi fydd nifer ohonoch yn ymuno â Chymdeithas Cymry Nottingham i ddathlu'r achlysur yng nghinio Dydd Gŵyl Dewi yn Nottingham. Mae grŵpiau eraill yn y canolbarth wedi bod yn cynnal traddodiadau eraill y Cymry. Llongyfarchiadau i Gôr Meibion Cymraeg Coventry am gynnal noswaith Plygain a hefyd am drefnu Noson Lawen. Hoffwn weld mwy o bethau tebyg. Mae digwyddiadau cymdeithasol yn cynnig cyfle gwych i ymarfer a defnyddio'ch Cymraeg.

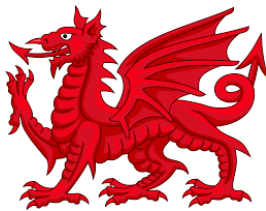
Unwaith eto mae rhaid i ni longyfarch

Martin Coleman am ennill yng nghategori'r stori fer yn Eisteddfod Llawrplwy a Phenstryd, Trawsfynydd. Mae nifer fawr o Eisteddfodau lleol yn cynnig cyfleoedd i gystadlu mewn adrannau gwahanol megis stori fer, limeric, stori i bapur bro ayyb. Mae'r rheiny yn cynnig cyfle gwych i ddysgwyr ymarfer eu sgiliau ysgrifennu. Aelod eraill o Gylch Dysgwyr Cymraeg Derby sy'n manteisio ar gyfleoedd yng Nghymru yw Cetra Coverdale Pearson. Mae Cetra yn byw ger Alfreton. Dim ond ers deg mis mae Cetra wedi bod yn dysgu, gan ddefnyddio gwersi 'Say Something in Welsh'. Mae hi wedi bod yn mynychu'r digwyddiadau 'Diwrnod Allan' sy'n cael ei drefnu gan Nia Llywelyn ar ran SSIW. Mae'r rheiny yn digwydd yn wahanol lleoliadau yng Nghymru ble mae hi'n bosib defnyddio'r Gymraeg yn y gymuned ac yn naturiol. Mae Cetra hefyd wedi dechrau mynychu'r bore coffi misol Popeth yn Gymraeg yn Nottingham ac yn aelod brwd o'r bwrdd profiadol / rhugl yn ystod cyfarfodydd misol Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby, felly llongyfarchiadau mawr iddi am ddysgu'r Gymraeg i safon uchel mewn cyfnod byr o amser.

Ar nodyn trist, ym mis Ionawr cawsom y newyddion bod Liz Corbett, yr awdures a dysgwraig o Melbourne, Awstralia wedi marw tra oedd hi ar ymweliad ymchwil ac ysgrifennu yng Nghorris. Roedd

Liz yn weithgar iawn yn cefnogi dysgwyr yn Awstralia ac yr oedd hi wedi mynychu nifer fawr o ddigwyddiadau SSIW yng Nghymru. Mi fydd aelodau o Gylch Dysgwyr Cymraeg Derby yn cofio Liz yn dod i Ysgol Undydd Cymraeg Derby 2018 i drafodi am ei nofel hi (The Tides Between). Cafodd gwasanaeth coffa i Liz yn ardal Corris, wedyn yr oedd tua 450 o bobl yn mynychu angladd Liz yn Melbourne. Mae cyfeillion Liz bellach yn mynd ati i greu cronfa coffa i Liz er mwyn cynnig ysgoloriaeth i ddysgwyr y Gymraeg yn Awstralia. Mae cymuned siaradwyr a dysgwyr y Gymraeg erbyn hyn yn fyd eang ac yn dangos y cyfeillgarwch a gwerth sy'n dod trwy siarad neu ddysgu'r Gymraeg.

Jonathan Simcock

Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby Rhaglen 2020

Gweithdy Cymraeg Sadwrn 7-3-20

Gweithdy Cymraeg Sadwrn 4-4-20

Gweithdy Cymraeg Sadwrn 2-5-20

Gweithdy Cymraeg Sadwrn 6-6-20

Mae Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby yn cyfarfod ar ddydd Sadwrn pob mis yn Nhŷ Cwrdd Y Crynwyr, Stryd Sant Helen, Derby am 9.30 y bore tan hanner dydd ar wahân i'r Ysgol Undydd sydd yn digwydd rhwng 9.30 y bore a 4 o'r gloch y prynhawn. Mae'n groeso i bawb boed dysgwyr neu siaradwyr rhugl.

www.derbywelshlearnescircle.blogspot.com

Penwythnos Dysgwyr yng Nghaernarfon Ionawr 2020

Pan o'n i'n dechrau dysgu Cymraeg ym mis Mawrth y llynedd, do'n i ddim yn gwybod faint o hwyl o'n i'n mynd i gael, faint o bobl hyfryd newydd o'n i'n mynd i gwrdd, na maint fy nghariad at Gymru oedd yn mynd i dyfu drwy ddysgu'r iaith. Dw i'n meddwl, dychmygais i dreulio noson hir efo llyfr gramadeg a mwy na thebyg rhoi'r gorau iddi yn eitha' cyflym. Alla hi ddim wedi bod yn fwy gwahanol!

Dw i wedi bod yn dysgu Cymraeg efo *Say Something in Welsh* (SSiW) a dw i wedi bod i ychydig o 'Ddiwrnodau Allan' efo nhw. Mae diwrnodau allan yn ffordd dda i ddysgu Cymraeg trwy siarad - heb ramadeg! Ar y diwrnodau allan dw i wedi gwneud ffrindiau newydd ac wedi ffeindio allan bo' fi'n medru dysgu llawer trwy wrando a siarad efo gwahanol bobl. Felly, pan ges i'r cyfle i fynd i Benwythnos Dysgwyr Caernarfon o'n i'n gyffrous iawn. Ac roedd yn llawer o hwyl!

Roedd Penwythnos Dysgwyr Caernarfon, 24 i 26 o Ionawr, wedi cael ei drefnu gan Gwion Emyr o Gymdeithas yr Iaith efo help Nia Llywelyn o SSIW. Mae'n anodd iawn i drefnu pethau efo grŵp mawr o ddysgwyr sy'n siarad fel babanod wedi gordyfu weithiau, ond dw i'n meddwl wnaethon nhw fwynhau'r penwythnos cymaint â'r dysgwyr. Maen nhw wedi trefnu gweithgareddau diddorol i roi'r cyfle i ni ymarfer siarad Cymraeg a dysgu am hanes a diwylliant Caernarfon.

Pnawn dydd Gwener cyrhaeddodd again o ddysgwyr Caernarfon. Roedd

rhai wedi teithio o bell i ffwrdd. Roedden ni'n aros yng nghanol y dref yn *Llety Arall*. O'r sgwrs gyntaf, dysgais i fod Llety Arall yn Fenter Gymunedol. Maen nhw'n defnyddio cynhyrchion a llafur lleol, ailgylchu, ac isio lleihau eu hallyriadau carbon. Maen nhw wedi dechrau deiseb i gael paneli solar ar y to. Maen nhw isio pobl mwynhau'r iaith a diwylliant mewn tref efo'r nifer uchaf o siaradwyr Cymraeg yn y byd. Mae'r hen adeilad yn Stryd Y Plas wedi cael ei adnewyddu yn ddiweddar i greu ystafell fawr ar gyfer cyfarfod, cegin, ac wyth ystafell gwely. Mae'r ystafelloedd gwely yn hyfryd. Mae'r gwely yn gyfforddus ac mae'r ystafelloedd ymolchi yn "en suite."

Nos Wener, ar ôl tecawê yr oedd cwis. Roedd y cwis yn gyfle i bobl ddod i nabod ei gilydd a chael hwyl. Parhaodd sgwrsio yn Gymraeg ymhell i'r nos yn y dafarn. Roedd yr her i rai ohonom ni i siarad dim ond Cymraeg dros y penwythnos. Penderfynom ni, os oedd rhaid i ni ddweud rhywbeth yn Saesneg...byddai rhaid i ni ei ganu!

Bore Sadwrn wnaethon ni helpa trysor i ddod y 'nabod y dref. Roedden ni angen siarad efo pobl yn y dre i ffeindio allan atebion i gwestiynau. Roedd pawb yn gyfeillgar ac isio ffeindio allan o le oedden ni'n dod, lle oedden ni'n aros, a beth oedden ni'n gwneud yng Nghaernarfon. Roedden ni'n teimlo croeso mawr ac yr oedd yn ymddangos fel bod pawb yn hapus bod ni'n dysgu Cymraeg.

Daeth Rhys Mwyn i roi sgwrs i ni am hanes a cherddoriaeth ac, ar ôl cinio, aethon ni rownd y dref efo Rhys ar daith gerdded hanes. Weithiau dw i'n gwrando ar "Recordiau Rhys Mwyn" a Radio Cymru ac yr oedd yn braf cwrdd â fo. Mae'n ddyn diddorol iawn ac mae o'n hapus i helpu dysgwyr.

Yn y prynhawn, roedd sesiwn i greu a sgwennu cardiau post efo Aled Roberts

o'r Clwb Cardiau Post Cymraeg. Dw i wedi bod yn aelod o'r clwb am beth amser ac mae'n llawer o hwyl. Dw i'n anfon a derbyn cardiau post dros y byd. Mae'r clwb yn helpu fi llawer efo darllen a sgwennu yn Gymraeg. Mae 'na lawer o bobl dalentog yn dysgu Cymraeg ac roedd rhai cardiau hyfryd yn cael eu creu.

Dydd Sadwrn, roedd cinio yn nhafarn. Y Bachgen Du. Pan oedden ni'n siarad efo ein gilydd, o'n i'n eistedd gyferbyn dynes sy'n dod o Gaernarfon. Ddwedodd hi fod hi'n gwrando arnon ni a thrio dyfalu lle yn de Cymru dan ni'n dod! Roedd hi'n hapus iawn bod ni'n dysgu Cymraeg a ddwedodd "mae'n codi fy nghalon". Oedden ni'n teimlo'n falch ein bod ni'n dysgu Cymraeg!

Ar ôl swper roedd sesiwn cerddoriaeth efo Barry Jones, neu "Archie", o'r band Celt a'i deulu. Mae Archie wedi ennill Cân i Gymru yn 1997 efo 'Un Funud Fach' gyda Bryn Fôn yn canu. Mae Archie yn ysgrifennwr rhaglen gomedi poblogaidd ar S4C o'r enw "Dim Byd". Roedd o'n canu efo ei wraig a'u merch Gwenno. Dim ond pymtheg oed, mae Gwenno yn dalentog iawn.

Mae Ionawr 25 yn Ddiwrnod Santes Dwynwen felly bore dydd Sul aethon ni i Ynys Llanddwyn i ddysgu am stori Santes Dwynwen cyn i bawb fynd adre. Oedd yn braf i gerdded ar y traeth efo pawb ac roedd y golygfeydd yn hardd.

Roedd hi'n benwythnos arbennig. Y peth gorau i mi oedd y cyfle i siarad efo siaradwyr Cymraeg a mwynhau eu brwdfrydedd dros ddysgwyr a'r iaith. Dros y penwythnos siaradais i Gymraeg cymaint â phosib, gwnes i ffrindiau newydd, a ges i gael hwyl yn dysgu Cymraeg. Dw i'n edrych ymlaen at y tro nesa!

Cetra Coverdale Pearson

Os ydych chi eisiau bod yn rhan o'r Clwb Cardiau post plis cysylltwch â Nia ar nia@saysomethingin.com. Mae'n agored i bawb!

Y Ddraenen Wen

Mae'n bosib bod rhai darllenwyr Llais y Derwent wedi sylwi i mi ysgrifennu nifer o erthyglau am goed y llynedd cyn ysgrifennu am bynciau eraill. Er ei bod hi wedi bod yn ddiddorol i ysgrifennu am y pethau 'ma, bydda i'n mynd yn ôl at y coed unwaith eto. Gobeithio nad oes ots gynnoch chi!

Y tro 'ma, hoffwn edrych ar goeden gyffredin iawn a fydd yn gyfarwydd â phawb, sef 'y ddraenen wen'. Ei henw Lladin hi ydy 'Prunus Spinosa'. Mae 'spinosa' yn cyfeirio at siâp y blagur. Mae ei henw Saesneg 'blackthorn' yn cyfeirio at y drain a lliw'r rhisgl. Mae'n gyffredin mewn perthi ac mae'n ffurfio dryslwyn trwchus. Mae ffermwyr yn defnyddio'r goeden hon mewn perthi gan ei bod hi'n tyfu'n gyflym yn ogystal â chreu perth gadarn sy ddim yn cael ei threiddio gan wartheg. Pan fydd y ddraenen wen yn tyfu'n goeden, mae'n gallu cyrraedd hyd at 6 metr o uchder.

Efallai mai'r ffrwythau, 'eirin tagu' fel y'u hadwaenir, ydy nodwedd fwyaf adnabyddus y ddraenen wen gan eu bod nhw'n cael eu defnyddio yn 'sloe gin'. Ym Mhrydain, cynaeafir yr eirin tagu ym mis Hydref a mis Tachwedd. Mae ganddynt flas egr iawn pan fyddan nhw'n ffres. O ran maes botaneg, disgrifir y ffrwyth fel 'amffrwyth' neu 'drupe' yn Saesneg. Mae gan y fath ffrwythau ddwy nodwedd. Yn gyntaf, mae eirin tagu'n ffrwyth ymagorol sy'n

golygu eu bod nhw'n hollti ar hyd llinell wan gynhenid pan fydd y ffrwyth yn aeddfedu. Yn ail, mae'r ffrwyth yn gnodiog ac yn amgylchu carreg. Weithiau, bydd ffwng o'r enw 'Taphrina pruni' yn achosi i ardyfiant ('gall' yn Saesneg) ddatblygu. Bydd hyn yn achosi i'r ffrwyth fod yn hirgul a heb garreg yn y canol. Mae'r un ffwng yn gallu effeithio ar y 'goeden geirios yr adar' (Prunus padus) a'r almon (Prunus amygdalus).

Yn aml, bydd y goeden hon yn dangos blodau gwyn 5-petal trawiadol ym mis Mawrth - mis Ebrill cyn ymddangosith y dail. Yn bersonol, bydda i wastad yn meddwl am flodau'r ddraenen wen a blodau melyn 'llygad Ebrill' ar yr un pryd gan eu bod nhw'n arwydd hyfryd bod y gwanwyn wedi cyrraedd!

O ran ecoleg, mae'r dail yn cael eu bwyta gan nifer o larfae gwyfynod a gloynnod byw gan gynnwys 'ymerawdwr', 'melyn y drain', 'siobyn cynffon felen', 'brithribin du, a 'brithribin brown'.

Yn Nevarre yn Sbaen, gwneir gwirodlyn o'r enw 'pacharan' efo eirin tagu. Gwneir gwirodlyn tebyg o'r enw "epine" neu 'epinette' yn

Ffrainc. Trwythir gwirod efo eirin tagu a siwgr er mwyn gwneud 'bargnolino'. Yn yr Almaen, defnyddir eirin tagu i wneud gwin. Yn ogystal â gwneud jam a chatwad, mae eirin tagu'n gallu cael eu piclo mewn finegr. Mae hyn yn cynhyrchu rhywbeth sy'n debyg i 'umeboshi' yn Japan. Dyma fath o fwyd sy'n cael ei greu trwy biclo eirin a bricyll.

Yn yr Oesoedd Canol, defnyddid

sudd y ddraenen wen fel cynhwysyn mewn inciau a fyddai'n cael eu defnyddion mewn llawysgrifau. Yn wir, mae tystiolaeth sy'n dangos bod eirin tagu'n cael eu bwyta ers canrifoedd. Yn 1991, darganfuwyd mymi ('Otzi' fel y'i hadwaenir) yn Alpau'r ffin rhwng Awstria a'r Eidal. Credir bod Otzi yn 5,300 mlwydd oed. Darganfuwyd eirinen tagu gerllaw.

Mae'r ddraenen wen yn llosgi'n dda gan gynhyrchu gwres sylweddol ac ychydig o fwg. Mae'r pren yn cael ei ddefnyddio i wneud carnau offer neu faglau gan ei bod hi'n bosib sgleinio'r pren coeth.

Martin Coleman
Clay Cross

Erthygl destunol

Dyma'r sefyllfa. Mae'r golygydd yn atgoffa'r gymuned Y Llais bod angen 'rhywbeth diddorol' ar gyfer darllenwyr. Mae'n broses cyson.

Dwy ddim yn gallu rhoi cyfrif am ymatebion ysgrifenydd arall. Dwy'n nodi'r dymuniad. Dwy'n nodi pynciau. Dwy byth yn gohirio, dwy'n cloriannu! Pethau sydd yn cyfodi yn ystod materion a bywyd cyfoes. Mae'r dechreuad ysgrifenedig ar fy ffôn symudol. Cyn cwpla ychydig o frawddegau mae 'na wrthdynciadau, does dim ychwanegiad. Wedyn, dwy'n meddwl am ddisgwyliadau cenhadaeth Y Llais (a Jon-golygydd arweiniol) i ddiddanu, adlonni ac addysgu.

Felly, syniadau i ysgrifennu sylwad sydd wedi tyfu a gwaredi; profiadau yn ystod ymweliad i ganolfan siopa i brynu dillad, teithio dros Lundain ar y

tiwb. Mae'na lawer mwy, beth bynnag, ar ôl myfyrio ar y rhwystrau meddwl, sylweddolais y thema gyffredin - pobol ac ymddygiadau.

Nawr, rhaid cyfrannu rhywbeth! Mae'n amhosib i unrhyw ddarllenwyr Y Llais osgoi'r ffaith bod gwleidyddiaeth yn affeithio Cymru (a pob lle arall, ond rhaid ffocysu!).

Dwy'n meddwl am bobol yng Nghymru ai ymddygiad ac effaith ar ddyfodol y wlad. Beth yw fy hawl i sylwi? Mudwr economaidd, wedi gadael Cymru i edrych am waith - doedd dim atyniad yn y diwydiant glo neu ddur. Dwy wedi byw trwy ddigwyddiadau cymhleth yn fy ngalwedigaeth ddewisol (rheilffyrdd) ac mae'n amlwg i fi bod y diwydiannau sefydledig yn amherthnasol i ddyfodol economaidd Cymru. Beth yw'r olygfa genedlaethol?

Rydym yn cytuno bod diwylliant y wlad yn bwysig - y golygfeydd naturiol, yr atyniad cryf sydd wedi amlenni pobol tu fas i Gymru sydd wedi dewis yr iaith a'r lle i astudio, ymlacio a byw. Fydd rhai Cymry yn wastad ar wasgar. Does dim llwybr dychweliad. O'r eisteddle mawreddog tu fas mae 'na gymhelliad i geisio newid cyfeiriad y genedl. Mae 'na le i Gymru mewn marchnadoedd cystadleuol byd-eang, ac maen cyfle i sefydlu cymdeithas wahanol - does dim rhaid teithio i wladfa newydd y tro yma, mae'r cyfle yn yr hen wlad. Beth yw'r sialens? Disgrifio'r cysyniad ac wedyn sefydlu modd i weithredu.

Dyna syniad am erthygl - danfonwch eich awgrymiadau a barn i'r golygydd. Tan dro nesa'!

Dafydd Roster Phillips
Derby

Geirfa

sefyllfa - situation

cyson - constant

Gohirio - procrastinate / defer

Cloriannu - evaluate
Dyfodi - arise
Cyfoes - current, contemporary
gwrthdynciadau - distractions
Ychwanegiad - addition
Disgwyliadau - expectations
Cenhadaeth - mission
Gwaredi - discard
Profiadau - experiences
myfyrio - study
rhwystrau meddwl - thinking barriers
Sylweddolais - realised
Ymddygiadau - behaviours
Glweidyddiaeth - politics
Affeithio - affect
Effaith - effect
Dyfodol - future
Sylwi- observe, note
mudwr economaidd- economic migrant
Atyniad - attraction
Diwydiant - industry
Glo neu dur - coal or steel
gGlwedigaeth dewisol - professional choice
Sefydledig - established
Amherthnasol - irrelevant
Golygfa - view
Diwylliant - culture
Golygfeydd - views (places)
Amlenni - enveloped
Wastad ar wasgar - always dispersed
Llwybr dychweliad - return path
Eisteddle mawreddog - grandstand
Marchnadau gystadleuol byd-eang
- worldwide competitive markets
Disgrifio - describe
Cysyniad - concept
Gweithredu - implementation
Awgrymiadau a barn - suggestions and opinion

Henaint

'Henaint ni ddaw ei hunan'; - daw ag och

Gydaf ef, a chwynfan,

Ac anhunedd maith weithiau.

A huno maith yn y man.

John Morris-Jones

Pont Llandeilo a Ffotograffydd Talentog

Yn 'stafell flaen ein tŷ ni mae 'na lun yn hongian dros y lle tân, llun rwyf yn dra hoff ohono. Copi ydyw o lun a dynnwyd ym 1910 ac fel y gwelwch lun sydd yn dangos defaid yn cael ei hebrwng lawr dros bont Llandeilo (yn Sir Gaerfyrddin). Tynnwyd y llun gan ffotograffydd proffesiynol a oedd yn rhedeg ei fusnes yn Llandeilo pryd hynny, ac yn Llanymddyfri a Rhydaman hefyd yn ddiweddarach; D C Harries oedd ei enw; mae cannoedd o'i blatiau gwydr wedi eu diogelu yn y Llyfrgell Genedlaethol yn Aberystwyth; bu D C Harries farw ym 1940 ond mae gen i gof am ei fab a gymerodd y busnes drosodd ar ôl ei dad ac rwy'n cofio mynd i'w stiwdio yn blentyn tua chwech mlwydd oed gyda fy rhieni a fy mrawd i gael ein llun wedi ei dynnu. Mae'r bont yn croesi afon Tywi ar yr A483, heol sy'n cysylltu Llandeilo â phentre' Ffairfach ac ymhellach â Rhydaman a Llanelli. Ffermwr oedd fy nhad a pan fu farw ym 1971 prynodd fy mam un o'r tai ar y chwith i fyw yno - y chweched tŷ yn y llun wrth fynd i fyny'r o'r bont a chyfrif o'r gwaelod. Bu hi'n byw yn Stryd y Bont hyd at ei marwolaeth ym 1977. Mae'r tai yn y teras yn dyddio o'r

ddeunawfed ganrif. Wrth gwrs mae'r heol yn drwm o draffig erbyn hyn. Nodwch y postyn teleffon a hefyd dyn yn cerdded lawr gyda'i feic. Hefyd ar dop yr heol mae ceffyl a chart yn dod i lawr a llwyth o wlân ar y cart er rwy'n ofni ni allwch ei weld yn y llun bach, ond mae yn amlwg yn y llun sydd gen i ar y mur.

Erbyn hyn does fawr o stiwdios ffotograffwyr ar ôl ac mae tynnu lluniau mor gyfarwydd â rhwydd i ni gyd efo'n camerâu a ffônau symudol; does dim angen taflu sach dros ein pennau hefyd cyn gwasgu'r botwm! Dywedodd fy mam wrthyf mai Mr Harries arall (dim perthynas i D C Harries) oedd enw'r dyn â'r ffon yn ei law ar y chwith; dyn yn cyfuno ffermio a chadw tafarn oedd Mr Harries; fe oedd yn cadw tafarn "Yr Hope" a safai rhyw dair milltir o Landeilo ar y ffordd i Dalyllychau; mae'r dafarn wedi ei chloi ers blynyddoedd. Roedd Mr Harries yn enwog drwy'r ardal am fagu merlod. Rwy'n cofio ei fab a oedd yn bur adnabyddus yn ardal Landeilo ac yn cael ei adnabod fel "Gwilim Bach yr Hope" gan bawb; dyn byr iawn ac hoffus hefyd, ond yn anffodus bu Gwilim farw yn weddol ifanc am ei fod yn gaeth i'r ddiod feddwol.

Gorffennwyd adeiladu'r bont ym 1848 ond nid hon oedd yr un gyntaf ar y safle; roedd o leiaf ddwy cyn hon dros afon Tywi yn Landeilo. Pont garreg oedd un yn dyddio o'r canoloesol ac yn cynnwys saith bwa; i ddilyn honno roedd 'na bont gul a pheryglus; difrodwyd y bont honno gan lifogydd sawl gwaith cyn dymchwel yn hollol yn y flwyddyn 1842; gwnaeth yr arlunydd J M W Turner dyfiliw o'r bont hon [gw. y llun] ar ôl gwneud braslun ohoni â phensil ar un o'i deithiau yng Nghymru. Ar ôl y dinistr aethpwyd ati wedyn i adeiladu'r bont wych sydd yn sefyll hyd heddiw ac ar ôl llawer o drafferthion

cwblhawyd y prosiect; defnyddiwyd cerrig o chwarel fechan leol a cherrig o chwarel fawr Cilyrychen ger Llandybie, chwarel a fu mewn bri am dros ganrif ond yn llawer llai pwysig erbyn hyn. Aeth pris adeiladu'r bont i fyny i £22,000 er yr amcangyfrif ar y dechrau oedd £6,000; onid yw hyn yn debyg i drafferthion adeiladu'r rheilffordd HS2 yn Lloegr ar hyn o bryd? Rwyf am orffen y tipyn erthygl hwn drwy ddyfynnu englyn gwych a weithiodd Dewi Wyn o Eifion (1784 - 1841) ar bont enwog arall sef Pont Menai;

Uchelgaer uwch y weilgi - gyr y byd

Ei gerbydau drosti;

Chwithau holl longau'r lli

Ewch o dan ei chadwyni.

Os ydych wedi gyrru i Sir Fôn erioed, 'rydych yn siŵr o fod wedi croesi Pont Menai. Ond i mi *Pont Llandeilo* yw **Y BONT**.

Howell Price

Geirfa: tynnu llun - take a picture; diogelu - to keep safe/preserve; cyfuno - combine; bwa - arch (of a bridge); amcangyfrif - estimate; gweilgi - torrent, sea flow; gweithio englyn - to compose an 'englyn'.

Bywyd Betsi Cadwaladr rhan 2.

Datblygiad Elizabeth Cadwaladr i Betsi Davis

Pan redodd Elizabeth i ffwrdd un bore cynnar o gartref y Lloyds yn nhref Y Bala yn hytrach na aros ymlaen am flwyddyn ychwanegol fel gwasanaethyddes arbennig i Mrs Lloyd, gwnaeth hynny nid am ei bod yn anhapus yno ond teimlai fod yn rhaid iddi ddianc i weld y byd, ac o hyn ymlaen am ryw ddeugain mlynedd dyma a wnaeth! Un o'r pethau cyntaf a wnaeth oedd newid ei henw, nid am fod ganddi gywilydd ohono neu ei chefnidir Cymreig, dim o gwbl, ond am yr anhawster a chai pobl tu draw Clawdd Offa i seinio'i henw yn gywir!

O adael cerddodd y ffordd i Gaer, ond yn lle cael croeso yno gan ei modryb danfonwyd hi adref at ei Thad. Yn lle gwneud hyn aeth ar unwaith i ddal llong o Gaer i Lerpwl. Roedd Lerpwl yn datblygu'n gyflym fel porthladd masnachol pwysicaf y wlad ac yn

cystadlu'n ffyrnig am fasnach Gogledd America gyda Bryste. Roedd nifer o'i pherthnasau wedi ymfudo yno ac felly ni theimlai'n unig, a chapeli Cymraeg yno hefyd. Ond roedd Betsi am aredig cwys ei hunan, a'r ffordd i wneud hyn oedd cael gwaith mewn gwasanaeth i deulu cefnog. Trwy lwc neu ragluniaeth dirges cafodd Betsi gyfle yng nghartref Syr Georgea'i Lady a chafodd ddyrchafiad cynnar. Roedd cysylltiadau eang gyda Syr George ac fe gafodd wahoddiad i dreulio bythefnos yno ger Glasgow yng ngwanu'r hen Dduc yng Nghastell Argyle (Invarary), ac yr oedd nifer o'r teulu a'i gweision yn cael mynd hefyd - cyfle gwych i ddatblygiad Betsi. Roedd Castell Stirling ar y daith hefyd ac yna draw i Ogledd Iwerddon ; Lawr i Ddulyn ac adre i Lerpwl via Caergybi a Phlas Newydd Cartref yr Arglwydd Uxbridge. Ym Mawrth 1814 ymunodd Betsy a thrip Syr George i'r Cyfandir via Dover a Calais draw i Baris ac yna lawr i Sbaen ac yn gweld Vigo, Saragossa, Seville a Granada ond yn treulio mwy o amser yn Madrid, ac yn aros mewn hotel y drws nesaf I Blas Brenin Sbaen. Yna 'nol i Baris, ac ar 3ydd Mai 1814 wrth sefyll ar Bont St. Denis gwelsant gorymdaith Louis XVIII i'r ddinas ar ôl dychweliad y freniniaeth. O Paris aethant i Brwsel a buont yno rhyw bump diwrnod ar ôl i Ymgyrch Waterloo gael ei ymladd, ac felly roedd yn rhaid mynd am wibdaith yno a gweld y cyrff marwol yn cael eu cludo i ffwrdd! Parhaodd y daith i Berlin, Vienna Milan, Venice a Rhufain cyn dychwelyd am adref. Dyma gyfle gwych i Betsi gael y profiad o drafael a datblygu hyder personal, a dyheu am weld ychwaneg o'r byd.

Ac felly y bu. Cafodd gyfle i fod yn rhan o griw a chydymaith arbennig i wraig Capten Foreman, morwr o brofiad ar long ei hun y Denmark Hill

yn ymadael o Lundain ar y daith i Van Diemen's Land. Gwaith Betsi oedd cofrestri'r teithwyr ar fwrdd a pharatoi bwyd i'r Foremans ar lan. Roedd rhyw 180 yn teithio, rhyw 40 ohonynt yn perthyn i'r un grŵp o deulu a gweision a 5 plentyn a baban ar y ffordd, a byddai Betsi'n cynorthwyo fel angen. Yn ei llyfr mae Betsi'n son am deithiai'r llong yn cario teithwyr neu Fasnach i India, ynysoedd Bach y Môr Tawel, draw I De America i Beriw a Tsili a thrwy Cap Horn terfysglyd yn ôl i Loegr, dim unwaith ond nifer tro.

Mae'n cwrdd â nifer o Gymry oedd yn adnabyddus a'i Thad. Agora llawer drws iddi yn Calcutta drwy gwrdd â William Carey y cenhadwr enwog oedd yn adnabyddus a'i Thad.

Roedd nifer o ddynion wedi cynnig priodas iddi ar y teithiau hyn ac wedi parhau i'w dilyn o wlad i wlad, ond dim ond i un ohonynt sef Capten Thomas Harris y cytunodd, ond boddwyd ef yn fyr cyn dydd y briodas yn Lerpwl, ar y ffordd 'nol o ynysoedd India'r Gorllewin.

I'w barhau yn y rhifyn nesaf.

Gwynne Davies
Nottingham

Geirfa

Gwasanaethyddes - female servant

Gwas - male servant,

Gwasanaeth - Service,

Gwasanaethydd - one who serves,

Anhawster - difficulty

Seinio -pronounce

Masnach -trade

Rhagluniaeth -providence

Cydymaith - companion

dychweliad y freniniaeth

- return of monarchy

Ymgyrch - battle;

Gwibdaeth - trip

Stori o Fôn

Ydych chi wedi clywed am Madam Wen? Mae hanes ei hanturiaethau wedi'i lleoli yng ngwlad wyllt a dirgel ardal y llynnoedd, sydd ar arfordir ogledd gorllewinol Ynys Môn. Roedd chwedl am ferch oedd yn gapten ar griw o forladron yn goroesi yn yr ardal er cenedlaethau. W.D. Owen, mab o'r fro, a gyfunodd y chwedl yma gyda hanes Margaret Williams, a briododd sgweier cyfagos er mwyn creu Madam Wen. Cyhoeddwyd y stori, pennod ar y tro, yn y Genedl Gymraeg yn 1914 a'r llyfr cyfan yn cael ei gyhoeddi ar 4th o Dachwedd 1925, pythefnos cyn marw'r awdur yn 51 oed.

Boneddige oedd Einir Wyn wedi'i geni i deulu o'r rheng uchaf o deuluoedd oedd yn byw yng Ngogledd Cymru yn ystod yr ail ganrif ar bymtheg. 'Roedd wedi hen arfer ac ymuno a gwahoddedigion eraill yn ystafelloedd hardd Castell Penrhyn ac yn cael ei pharchu fel merch ddeallus, brydferth, gosgeiddig a heb ei hail fel marchoges ar ei cheffyl gwyn.

Pan gollodd ei thad ei eiddo penderfynodd Einir ennill arian yn ol i dalu'i ddyledion a hynny drwy ffyrdd anghyfreithlon a thwyllodrus.

Darganfuwyd ogof gueddig ar lannau Llyn Traffwll ac o'r fan yno casglodd fintai ffyddlon i wneud ei dymuniadau. Nanni Alltwyn Ddu, Sion Ifan, Catrin Parry a'u meibion Dic, Ifan a Meic o Dafarn y Cwch, Wil Llanfihangel, Robyn y Pandy ac ambell i un arall oedd yn helpu pan fo raid. Buont yn smyglo diod feddwol, denu llongau i'w dryllio ar greigiau Cymyran a Chrigyll a chadw gam o flaen dynion y llywodraeth oedd yn benderfynol i'w dal.

Fflach o Fadam Wen yn diflannu ar ei chaseg wen oedd y cwbl oedd yr erlynwyr yn ei gael.

Roedd y bonheddwr ifanc, Morus Williams, Sgweier Cymunod, wedi cael ei dasgu i erlid Madam Wen. Roedd yn newydd i'r ardal ond eisoes wedi cyfarfod Einir Wyn yng Nghastell Penrhyn. Bu'n marchogaeth dros Penmaen Mawr ar Lewys ei geffyl du gan ddilyn ei chaseg wen ac yna'n fuan yn disgyn mewn cariad a'r foneddiges.

Roedd y sefyllfa'n anodd o gwmpas yr ogof a milwyr y goron yn nesau at gipio mintai Madam Wen. Bu Sion Ifan yn wael a bron iddo ddatgelu'r gyfrinach fawr un noson yn Nhafarn y Cwch. Ar ol i Madam Wen wedi'i hanafu'n ddifrifol perswadiodd Nanni Madam Wen i fynd i aros i Gymunod. Priodi'r sgweiar oedd hanes Einir Wyn a Madam Wen, yn diflannu am y tro i hanes lleol.

Dw i'n gyfarwydd a'r stori ers fy nyddiau cynnar. Ganwyd a magwyd fy nhaid a'm tad yn Rhosbach yn Llanfihangel yn Nhywyn a ffrind i'm tad yn byw yn Nhafarn y Cwch. Fi ydy'r unig Einir Wyn yn y teulu ond Einir Wyn arall oedd fy ffrind pennaf yn yr ysgol gynradd. Treulias fy mhentydod ar gyrrion yr ardal, ym Modedern ac yna yn Rhosneigr. Dw'n cofio chwarae gemau 'Madam Wen a'i mintai' a gwthio i berthi pigog ar y ffordd o'r Lon Dywyll i Gymunod i wneud ogof ddirgel. Wedi symud i Rosneigr 'roedd tywynnau tywod Trewan uwch traethau Crigyll a Cymyran yn ddelfrydol i'w dringo a gweu storiâu antur i ysgogi ein chwarae.

Tybed ydy anturion Madam Wen yn cynhyrfu'r plant ym Modedern a Rhosneigr rwan?

**Einir Baxter
Lichfield**

Geirfa

antur(ieithau) – adventure(s)
dirgel – secret, goroesi – survive
boneddiges - gentlewoman
rheng unaf - higher echelons
gwahoddedigion – invited guests
marchoges - horsewoman
mintai – tribe/ followers
anghyfreithlon - unlawful
twyllodrus - cheating
dryllio - to wreck
datgelu - reveal
erlynwyr - pursuers

Deiniolen

Mi liciwn i ddweud wrthy ch chi am fy mhentref hynafiadol, Deiniolen, ym mynyddoedd Eryri. Mae Deiniolen yng Ngwynedd a fu'n arfer bod yn yr hen Sir Gaernarfon. Ymhell yn ôl roedd yn nheyrnas Gwynedd. Mae'r pentref yn saith milltir i'r dwyrain o Gaernarfon a chwe milltir i'r gogledd o gopa'r Wyddfa. O fynwent yr eglwys, ar ddiwrnod clir, mae'n bosib gweld yr Wyddfa, Bae Caernarfon ac Ynys Môn.

Mae'r pentref wedi cael cymaint o enwau â St Petersburg! Yn gyntaf, roedd o'n 'Llanbabo' - mae rhai pobl lleol ei alw yn 'Llanbab' rwan. Wedyn,

cafodd ei enwi ar ôl ei gapel mwya, 'Ebenezer'. Yn olaf, o ganlyniad i refferendwm, cafodd ei enw presennol - roedd St Deiniol yn byw yn y chweched ganrif a cysegrwyd ef fel esgob cyntaf Bangor gan Dewi Sant.

Mae pobl Deiniolen yn siarad Cymraeg fel eu hiaith gyntaf: mae holl wasanaethau yn yr eglwys ('Eglwys Crist' neu 'Eglwys Llandinorwig') yn gyfan gwbl yn Gymraeg; Cymraeg ydy'r iaith a glywir yn yr unig dafarn y pentref, Y 'Wellington' ac ym Menter Fachwen's 'Siop Coffi a Cacen'; ac mae plant yr ysgol gynradd (Ysgol Gynradd Gwaun Gynfi) yn siarad ac yn dysgu yn Gymraeg. Roedd fy nghynafiaid yn siarad Cymraeg fel eu hiaith gyntaf - dyma'r unig iaith rhai ohonynt. Mewn rhifynnau blaenorol o 'Llais Y Derwent', dwi wedi ysgrifennu am ddau ohonynt: William Williams o Fachwen, corhendaid; a Catherine Roberts o Ffridd, corhennain.

Cafodd Deiniolen ei greu gan y Chwyldro Diwydiannol. Fe ddatblygodd fel y prif bentref ar gyfer Chwarel Llechi Dinorwig, yr ail chwarel lechi fwyaf yn y byd. Ar un adeg, roedd tair mil o ddynion yn gweithio yno. Mi fasai hi wedi bod yn fywyd caled i'r chwarelwyr a'u gwragedd. Roedd perygl o greigiau'n syrthio a ffrwydradau; a'r llwch roedd yn cael eu greu yn yr gweithdy wrth llifio'r lechan yn medru achosi elfyd yr ysgyfaint. Roedd yn

rhaid i ddynion weithio y tu allan mewn tywydd garw trwy gydol y flwyddyn. Yn anffodus, digwyddodd llawer o ddamweiniau angheuol - bu farw fy nghorhendaid William Williams yn Ysbyty'r Chwarel ym 1891.

Caeodd y chwarel hanner canrif yn ôl. Pan fyddaf yn cerdded ynddo rŵan dwi'n dychmygu ysbrydion ei weithwyr; ond ysbrydion cyfeillgar ydyn nhw - roedd y chwarelwyr yn caru eu teuluoedd. Rŵan mae'r gweithdai yn amgueddfa bwysig, Amgueddfa Lechi Cymru (rhan o Amgueddfa Cymru) ac mae Ysbyty'r Chwarel, rŵan yn Parc Gwledig Padarn, hefyd yn amgueddfa ddiddorol, sy'n adlewyrchu bywyd yn yr ysbyty yn y 19 Ganrif.

Yn olaf ond nid lleiaf, rhaid i mi sôn am fand y pentref, 'Seindorf Arian Deiniolen': furfiwyd ym 1835 gan griw o chwarelwyr, ac mae nawr wedi tyfu i fod yn un o fandiau pres mwya blaenllaw'r wlad. Yn 2015 fe wnaethant ennill trydydd safle ym Mhencampwriaethau Cenedlaethol Bandiau Pres ac yn 2017 daethant yn ail yn Rali Gogledd Cymru (Adran Agored). Mae iaith a diwylliant yn parhau i ffynnu ym mhentref fy hynafiaid.

Tim Jones
Swydd Stafford

(Diolch i June Jones o Landwrog am ei help)

Cerddwyr

Canolbarth Lloegr

Grŵp Weplyfyr ar gyfer siaradwyr Cymraeg a dysgwyr sy eisiau cwrdd i gerdded yn Ardal y Peac ac i siarad Cymraeg
menteriaithlloegr@mail.com

Grŵpiau Ymarfer Cymraeg yn Lloegr

Basingstoke Welsh Learners

www.cymraegbasingstoke.blogspot.com

Belper Welsh Class 07864 149078

Bore Coffi Popeth yn Gymraeg Nottingham

0772 968 8426

Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby

07864 149078

Cylch Siarad Llundain

www.londonwelsh.org/learn-welsh/y-cylch-siarad

U3A Congleton

Groups.u3a.congleton@gmail.com

Ware U3A Welsh Class

Milton Keynes U3A welsh@mku3a.org

U3A Maghull & Lydiate

U3A Newport

Nantwich - Grŵp Siarad Cymraeg Llyfrgell
Nantwich, Dydd Llun 2.30yp - 3.30yp 01270
375361

U3A Merton Groups@mertonu3a.org.uk

Peterborough U3A

U3A Sheffield - yn darparu 4 grŵp i ddysgwyr.

Clwb Siarad Cymraeg Preston

<https://welshclubpreston.org/2014/01/11/clwb-siarad-preston-welsh-club/>

Cyfarfodydd SSIW

Gair i'r gall! Edrych ar Forum SSIW i gadarnhau dyddiad a manylion y cyfarfod cyn mynd!

SSIW Wythnosol

Brighton – Nos Lun, 8.30yn mewn tafarn yn Brighton (cysylltwch â markwatkinprice am fanylion)

Great Malvern – Dydd Iau, 12.30 to 2yp, Caffi Llyfrgell Great Malvern (cysylltwch â meirionwen)

Lerpwl – Nos Lun, 7.30yn, Canolfan Cymry Lerpwl, Capel Bethel, Auckland Rd, L18 0HX (cysylltwch â mikefarnworth)

Rhydychen - Dydd Mawrth 10.30yb, Welsh Mike's Bap Café, Abingdon Rd, OX1 4PE (Cysylltwch â johnwilliams_6)
Rhydychen - Dydd Gwener 12.00 / hanner dydd, The Royal Blenheim, corner St Ebbes / Pembroke St. (Cysylltwch â johnwilliams_6)

SSIW Misol / pob pythefnos

Amwythig - 1taf & 3ydd Nos Iau y mis, 7.00 – 9.00pm, Groves Community & social Club, SY3 9JT (Cysylltwch â bryanroberts)

Bristol - 2.30pm Dydd Mercher olaf y mis.
Hawkes House, Bristol BS35 2AB

Caergrawnt - Nos Fawrth olaf y mis 7.15, Panton Arms, Panton Street, Cambridge (cysylltwch â maynard am fanylion)

Chelmsford - Nos Fercher, 7.00yn (i ddechrau 7.30yn), Chelmsford Cathedral Chapter House, Chelmsford (cysylltwch â Gwenno)

Cornwall - Jolly Roger Café, Finnygook Lane, Portwrinkle, Torpoint PL11 3BU (Am fanylion cysylltu â sara-5 ar SSIW)

Coventry - dwywaith pob mis, 10y bore, 1taf & 3ydd Dydd Iau, uwchben y caffi, Earlsdon Methodist Church, Coventry, CV5 6NF (cysylltwch a Peter Lockyer trwy ebostio info@coventrycambrian.co.uk)

Coventry – ail nos Fercher y mis, 6.30yn, Litten Tree, Coventry (cysylltwch ac andyjone)

Dorridge - Ail dydd Llun y mis. 7.30pm Forest Hotel, Dorridge.

Exeter - 2pm Dydd Sadwrn, Café y Llyfrgell Cysylltwch â carolinewhite am fanylion)

Gloucester - 2ail Nos Fercher y mis, 7.30yn, The Bell, Shurdington Rd, Shurdington, Gloucester (Contact nic)

Leeds – 4ydd Sadwrn y mis, 11.30 y bore, Brewery Tap, Leeds (Cysylltwch â yorkshireend)

Leicester – gwelir forwm SSIW am fanylion

Manceinion - 3ydd Sadwrn y mis, 10.30y Bore, Café Siop Shop, 53 Tib St, M4 1LS (Cysylltwch â jeanbrandwood)

Milton Keynes - 1taf Nos Iau y mis, 6.00yn i 7.30yn, Ye Olde Swan, Newport Rd, Woughton-on-the-Green, MK6 3BS (Cysylltwch â janjones_1)

Rugby - 3ydd Dydd Sadwrn y mis, 10.30am, Dobbies Garden Centre. CV23 9QQ

Sussex/Hants/Surrey (CACEN group), Mis Hydref 1pm, lleoliad i'w cadarnhau (Cysylltwch â markwatkinprice am fanylion)

Llais Y Derwent

Os dych chi eisiau sgwennu erthygl i 'Llais' cysylltwch trwy anfon neges ebost at

menteriaithlloegr@mail.com Mae hen gopiau o Llais Y Derwent ar gael am ddim ar wefan

www.derbywelshlearnerscircle.blogspot.com
